УНИВЕРСИТЕТ
ПО АРХИТЕКТУРА
СТРОИТЕЛСТВО
И ГЕОДЕЗИЯ

бул. „Хр. Смирненски" № 1, 1046 София
тел.: +359 884 951 079
e-mail: office_far@uacg.bg; https://uacg.bg
АРХИТЕКТУРЕН ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРСИТЕТ
по Архитектура, Строителство и Геодезия
1046 София, бул. "Хр. Смирненски" №1
Регистрационен индекс и дата
712/14.09.2026

РЕЦЕНЗИЯ

От: доц. д-р арх. Анета Василева
Катедра "История и теория на архитектурата", Архитектурен факултет, УАСГ

Относно: дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен „доктор" в професионално направление 5.7. Архитектура, строителство и геодезия, научна специалност „Теория и история на архитектурата"

Автор: арх. Дарена Милкова, докторант към катедра "История и теория на архитектурата", Архитектурен факултет, УАСГ

Тема: Урбанизация - пренаселеност - идентичност: минало и бъдеще

Научен ръководител: доц. д-р арх. Тодор Цигов

Основание за изготвяне на рецензията: член на Научното жури, назначено със Заповед № 500 / 8.07.2026 г. на Ректора на УАСГ и рецензент с решение на Научното жури от първото му заседание (20.07.2026)

Въведение

Градовете винаги са били нещо повече от съвкупност от улици и сгради – те са пространства, в които се разгръщат едни от най-съкровените човешки стремежи: към принадлежност, свобода, признание и себеосъществяване. Именно от тази изходна позиция тръгва дисертационният труд на арх. Дарена Милкова – труд с амбициозен теоретичен обхват и с ясно формулирана още в заглавието връзка между три на пръв поглед различни, но дълбоко преплетени теми: „Урбанизация – пренаселеност – идентичност: минало и бъдеще".

Именно търсената връзка между градската морфология и ирационалните, идентичностни мотиви за миграция отличава подхода на авторката, защото през архитектурно-градоустройствената проблематика тя коментира не само физическата форма на града, но и невидимите психосоциални механизми, чрез които той въздейства на своите обитатели, а и на онези, които все още го „въобразяват" отдалеч. Това прави дисертационния труд едновременно теоретично амбициозен и практически ориентиран, с ясен принос към разбирането на съвременните урбанизационни процеси.

Затова, предхождайки подробния анализ и оценка на представения труд, считам за необходимо да откроя три постижения, които заслужават внимание още в началото.

Първо, това е смелото интердисциплинарно съчетаване на градоустройствена и архитектурна проблематика с психологията, социологията, философията и миграционната теория, с цел да се обясни един слабо изследван аспект на градската привлекателност – ирационалният, образният и идентичностният. Тезата на авторката е ясно формулирана: градската среда влияе на миграционните желания не само чрез своите функционални и икономически характеристики, но и чрез своята пространствена структура, морфология и образ.

Второ, това е многообразието от приложени теории и школи, разгледани в дисертацията – от класическите миграционни теории на Равенщайн и Лий, през историко-структурните и мрежовите теории, до съвременните концепции на Хейн де Хаас за способностите и стремежите за мобилност и на Едуард Саид и Дерек Грегъри за въобразените географски модели; успоредно с това – представителна извадка от теориите за градската форма (Кристофър Александър, Мануел де Ланда, Кевин Линч, Едуард Соджа и др).

Трето, това е увереното предлагане на авторска типологична класификация на градската структура – анфиладен, лабиринтен и центричен тип – като аналитичен инструмент, приложим едновременно на ниво сграда, площад, градска тъкан и цяла столица.

1. Актуалност и значимост на темата

Темата е с несъмнена актуалност. Съгласно цитираните в труда данни на ООН, до 2050 г. около две трети от населението на планетата ще живее в урбанизирани райони, а вече днес незначителен процент от световното население, концентриран в шепа мегаполиси, произвежда половината от световния брутен вътрешен продукт. Тези тенденции задълбочават проблемите с пренаселеността, но не намаляват миграционния натиск към големите градове – напротив, той продължава въпреки влошаващите се условия на живот в тях. Именно този привиден парадокс – защо хората продължават да избират градовете дори когато рационалните основания за това отслабват – е сърцевината на изследователския проблем, който трудът поставя.

Актуалността на изследването има и специфично българско измерение, макар да не е формулирана изрично в тези термини в самия труд: миграцията от по-малките населени места към София и обезлюдяването на българската провинция са сред най-острите демографски и урбанистични проблеми на страната днес. Извеждането на архитектурно-градоустройствени похвати, приложими в по-малки населени места с цел повишаване на тяхната привлекателност, придобива в тази светлина допълнителна практическа тежест.

2. Цел, задачи и методология на дисертацията

Авторката дефинира ясна цел на изследването: да изясни връзката между човека, градската среда и въобразения образ на града, като на тази основа изведе архитектурно-градоустройствени похвати, приложими в различни

населени места, с потенциал да преосмислят съществуващите миграционни желания. Поставените задачи логично следват тази цел – от историческия и типологичен преглед на урбанизационните процеси, през анализа на миграционните теории и на идентичността във философски и социокултурен аспект, до емпиричното извеждане и тестване на архитектурно-градоустройствени принципи.

Използваната методология е добре обоснована: исторически и историографски метод, сравнителен метод, типологичен метод, морфологичен анализ, теоретичен анализ и критичен преглед на литературата, интердисциплинарен подход, аналитико-синтетичен метод и емпиричен метод. Тук бих отбелязала като възможност за бъдещо развитие разширяването на емпиричната проверка отвъд избраните случаи от София и няколкото двойки градове-столици – например чрез социологическо проучване сред реални мигранти или чрез поведенческо наблюдение в конкретна градска среда. Самата авторка съзнава това ограничение и коректно го посочва като перспектива за бъдещо развитие.

3. Структура и съдържание

Дисертационният труд е в обем от 261 страници (226 стандартни машинописни страници). Съдържа общо 107 фигури (схеми и снимки), от които 20 авторски схеми. Съдържанието е ясно структурирано във въведение, четири глави и заключение.

Въведение
В тази част се обосновава необходимостта и актуалността на изследването, определят се обектът и предметът, изложена е основната теза, дефинирани са целта, задачите, обхватът, рамката и методологията на труда.

Глава 1. Урбанизацията на света
В тази глава се проследява еволюцията на урбанизационните процеси от най-ранните селища до днес, стъпвайки частично на периодизацията на Едуард Соджа за трите урбанистични революции. Направен е и типологичен преглед на градовете – според начина им на възникване (естествени и планирани градове; естествен/изкуствен град при Александър; мрежови/йерархичен град при де Ланда), както и според нормативните представи за „добрия град" при Кевин Линч (град-космос, град-машина, органичен град). На тази база авторката извежда собствена типологична класификация на обемно-пространствената организация – анфиладен, лабиринтен и центричен тип, – която ще бъде използвана като аналитичен инструмент в следващите глави.

Глава 2. От миграция към пренаселеност
Тук миграцията е разгледана като ключов фактор в урбанизационните процеси. Проследена е еволюцията на миграционните теории – от функционалистките обяснения на Равенщайн и Лий, през историко-структурните и мрежовите теории, до съвременните концепции за миграционния преход (Зелински, Скелдън) и за способностите и стремежите за мобилност на Хейн де Хаас. Специално внимание е отделено на ролята на социално изградения, „въображен" образ на града – тема, разгърната през концепциите за въображените географски модели на Едуард Саид и Дерек Грегъри.

Глава 3. Личната идентичност и градската среда
Главата разглежда идентичността във философски и социокултурен аспект – от Фройд и Юнг, през Ериксън и Марсия, до българския принос на Георги Лозанов за обществената сугестивна норма. Изведена е ролята на града в постигането на лична идентичност, включително през концепциите за анонимността на големия град (Тьонис, Зимел, Уърт) и за образа на града и възможностите за реализация (Льофевр, Харви, Соджа).

Глава 4. Ирационалната привлекателност на големите населени места
Тази глава е ключова за дисертацията, тъй като в нея теоретичните постановки от предходните глави се тестват емпирично. Чрез сравнение между градината пред храма „Св. Седмочисленици" и градината пред хотел „Рила" авторката извежда два основни принципа на привлекателност: образно обезсилване на доминиращия властови образ и запазване/преосъществяване на културно-историческите напластявания. Тези принципи са тествани върху три централни софийски пространства, съответстващи на трите типа градска структура (пл. „Независимост" – анфиладен, пл. „Св. Неделя" – центричен, зоната около Националния археологически институт – лабиринтен), а след това – и на ниво цял град, чрез сравнителен анализ на четири двойки „стар град/нова столица" (Сидни/Канбера, Рио де Жанейро/Бразилия, Лагос/Абуджа, Карачи/Исламабад), допълнени от примера с Чандигарх.

Приноси на дисертационния труд и перспективи за развитие на темата

В тази част са представени научно-теоретичните и научно-приложните приноси, както и са очертани възможностите за развитие на темата.

Публикации, свързани с изследването
Авторката има три самостоятелни публикации по темата на дисертационния труд, публикувани в периода 2019 – 2022 г. в сборници от международни научни конференции и в Годишника на УАСГ. Две от публикациите са на български и една – на английски език.

Участия в научни конференции, обучения и семинари, свързани с дисертационния труд
Дарена Милкова представя участия в три научни конференции (в София, Варна и Ниш, Сърбия), в национален финал на конкурса „Тезата ми в 180 секунди", в няколко тематични обучения и семинара, както и в работилница по проект за кариерно ориентиране, проведена съвместно с арх. Десислава Ковачева през 2025 г. Те са в периода от 2017 до 2025 г.

Библиография
Използвани са 157 източника на кирилица и латиница, включително електронни, цитирани в съответствие с БДС ISO 690:2021.

4. Научни приноси и значимост

Приемам напълно заявените от арх. Дарена Милкова приноси. Бих подчертала особено разширяването на разбирането за градската морфология отвъд нейните функционални и композиционни характеристики – като активен фактор, участващ във формирането на идентичностни процеси и на представи

за възможен живот. Стойностен е и опитът социално конструираният, „въобразен" образ на града да бъде включен като реален, а не просто метафоричен фактор в анализа на миграционните мотиви. Изведената авторска типология (анфиладен/лабиринтен/центричен тип) има самостоятелна аналитична стойност, независимо от конкретното ѝ приложение в темата на дисертацията, и може да бъде използвана и в бъдещи изследвания на градската форма.

5. Препоръки

Ще завърша с няколко препоръки.

1. Препоръчвам на авторката да продължи изследванията си по темата, като насочи усилията си към експериментална проверка на изведените архитектурно-градоустройствени похвати – например чрез социологическо проучване, поведенческо наблюдение или пилотно приложение в конкретно по-малко населено място, каквато перспектива тя самата коректно очертава в заключението на труда;
2. Бих препоръчала разширяване на емпиричната база отвъд централните софийски пространства и избраните двойки градове-столици, като бъдат включени и конкретни по-малки български населени места – именно тези, за които се твърди, че биха имали полза от прилагането на изведените принципи;
3. Би било интересно по-задълбоченото обвързване на изведените архитектурно-градоустройствени похвати с конкретни съвременни практики на градско планиране и с наличните нормативни и стратегически документи за развитие на малките населени места в България.

Заключение

В заключение ми се иска да завърша с думите на българския културолог Ивайло Дичев, цитирани и от самата авторка в началото на трета глава на нейния труд: „Идентичността е винаги загубена, съществува винаги в криза". Дисертационният труд на Дарена Милкова е опит именно тази криза – на идентичността в съвременния град – да бъде разчетена и през езика на архитектурата и градоустройството, а не единствено през философията или социологията. Градът, показва тя, не просто отразява идентичностите на своите обитатели, а активно участва в тяхното изграждане, разколебаване и възстановяване.

Дарена Милкова използва градската морфология като ключ, през който да развие своя теория за ирационалната привлекателност на големите населени места. Намирам това за особено ценно, защото свързва в едно теоретични традиции, които рядко се срещат заедно в българското архитектурно образование – от градската социология и миграционната теория до психологията на

идентичността – и защото извежда от тях приложими, а не само описателни изводи.

Във връзка с гореизложеното, в качеството ми на член на Научното жури и рецензент на дисертационния труд давам своя положителен вот „ЗА" присъждането на образователната и научна степен „ДОКТОР" на арх. Дарена Милкова в професионално направление 5.7. Архитектура, строителство и геодезия, научна специалност „Теория и история на архитектурата".

София
14.09.2026 г.

Член на Научното

/доц. д-р арх. Анел